

Kapitola 5

Jak lidé přemýšleli?

Je obtížné odhalit základy, na nichž byl založen život dávných lidí – jejich technologii, způsob obživy atd. Je však ještě neskonale obtížnější pochopit obsah lidských myslí a pokusit se získat představu o tom, v co tehdejší lidé věřili a jakým způsobem přemýšleli. Pokud se vám nedaří vyznat se ani v myšlenkách vaší choti či chotě po mnoha letech manželství (nebo se o to raději ani nepokoušíte!), představte si, jakým úkolem musí být rekonstrukce toho, co je v děsivém žargonu nazýváno „pravěkým myšlením“.

Zde se obracíme k těm statečným duchům, kteří se pokoušejí o „archeologii mysli“ – kognitivní archeologové neboli „kognitivci“, jak jsou někdy nazýváni. Tito vědci se odmítají smířit s tím, že starobylé myšlenky, víra a sociální vztahy jsou navždy pryč a doufají, že je mohou oživit aplikací logiky na dávné umění a hmotné pozůstatky, o nichž se soudí, že jsou nějakým způsobem spojeny s náboženstvím, rituály a podobně.

Spousta učenců se snaží vyvinout explicitní postup pro analýzu kognitivních aspektů časných společenství, zvláště těch, u kterých nám chybí pomoc jakýchkoliv dochovaných textů. Existuje řada povzbudivých přístupů k tomuto zdánlivě neuskutečnitelnému úkolu. Lze sledovat, jak lidé popisovali a měřili svůj svět, jak plánovali a stavěli pomníky a města, kterých materiálů si cenili nej-

více a pokládali je za symbol bohatství a moci. Zvláště je možné zabývat se materiálními pozůstatky náboženství.

S jistou mírou nepřesnosti lze říci, že náboženství je lidským pokusem o komunikaci s počasím. V minulosti byla tomuto tématu věnována spousta úsilí. Navzdory dobře známému pokušení archeologie nazývat jako „rituální“ prostě vše, co vypadá podivně, zůstává skutečností, že náboženské aktivity hrají často v životě ohromný význam. Tento závěr můžeme odvodit z moderních studií „primitivních“ lidí. Jelikož většinou neexistuje žádná dělící čára mezi posvátným a sekulárním, většina života se může zdát zasvěcena náboženství.

Některé podklady pro důkazy o myšlení dávných lidí byly během nedávných let odsunuty do pozadí. Například o záměrném pohřbívání lidí se dlouhá léta soudilo, že jeho první doklady máme od euroasijských neandrtálců z doby před 100 000 až 40 000 lety. O spoustě případů se ví – jedním z nich je slavný pohřeb v jeskyni Shanidar v Iráku, kde byla pohřbená těla pravděpodobně doprovázena květinami (alespoň soudě podle pylu, nalezeného v kostech). Jenže nálezy z jámy kostí v Atapuerce (viz str. 20) jsou důkazem, že se jisté pohřební rituály prováděly už před více než 200 000 lety, protože do této jámy bylo záměrně umístěno velké množství těl. Nejednalo se o obývané místo (nebyly zde nalezeny žádné nástroje nebo jiné pozůstatky domácího odpadu), ani sem nebyla těla zavlečena masožravými zvířaty (na kostech se nenacházely žádné stopy po zubech, všechny části těl byly přítomny a nebyly zde přítomny ani žádné pozůstatky dalších obětí predátorů). V takovémto případě si pouze na základě obsahu a kontextu nálezu člověk může být jist, že se jednalo o nějaký základní typ náboženských úkonů.

To samé platí o „umění“. Umění je obtížně uchopitelný koncept a stále probíhají vzrušené debaty, jak jej vlast-

ně definovat. Snad nejjednodušším přístupem by bylo adoptovat jeho staletí starou definici, která vidí umění jako „práci lidí, odlišenou od práce přírody“. Tím bychom se vyhnuli odlišování různých forem, obsahu nebo záměru. Podobně jako u náboženství je také velice obtížné oddělit u spousty „primitivních“ společenství „umění“ od „ne-umění“. Taková rozdělení nemají žádný význam pro lidi, kteří vnímají veškeré své „umění“ jako funkční. Může přitom jít o prakticky využitelný artefakt nebo nepřímě o způsob komunikace s duchy nebo bohy, počasím apod. To vše má význam, hodnotu a funkci a spousta lidí jednoduše není s to pochopit náš koncept „umění“ jako něčeho odlišného, zvláštního či nefunkčního.

Mnoho let bylo umění vnímáno jako něco, co přišlo až s nástupem moderního člověka v Evropě nebo také v souvislosti s prvními přenosnými ozdobami a nástěnnými jeskynnými malbami během poslední doby ledové. Žádná z těchto představ již neodpovídá aktuálnímu stavu našeho poznání. Za prvé, každý kontinent má nyní „umění“ přibližně podobného stáří. V Austrálii se našly nejstarší kamenné rytiny na světě (starší než 40 000 let, alespoň pokud jsou údaje získané metodou AMS správné). Co je však mnohem důležitější, „umění“ se s jistotou vyskytovalo ještě před příchodem moderního člověka. Tato skutečnost byla známa již desetiletí, jelikož neandrtálské pohřebiště v jihozápadní Francii bylo pokryto kamennými deskami s řadami pečlivě uspořádaných drobných „děr“ (malých okrouhlých dutin). Jenže označení takto upravených desek za umění bylo vždy zamítnuto archeologickými institucemi jako bláznovství, něco, co nemůže konkurovat divům pozdějšího jeskynním malbám v Lascaux nebo Altamiře.

Nyní známe nejen rostoucí počet příkladů jednoduchého neandrtálského „umění“ různého druhu, ale také příklady ještě časnějších výskytů. Mezi nejpozoruhod-

nější patří malý oblázek z vulkanické horniny, nalezený v 80. letech 20. století u Berekhat Ram, otevřeného naleziště na Golanských výšinách v Izraeli. Přirozený tvar obláčku připomíná ženu, ale kolem „krku“ a podél „paží“ jsou žlábky nejasného (tj. buď přírodního, nebo lidského) původu. Mikroskopická analýza amerického vědce Alexandra Marshacka nyní mimo vši pochybnost prokázala, že žlábky jsou umělé, takže tento oblázek je nepochybně jakási „figurína“, umělecký předmět. Pochází nicméně z doby před nejméně 230 000 lety nebo je ještě mnohem starší. Takže se opět jedná o jasný důkaz kognitivní aktivity – původní podobnost obláčku s ženou byla rozpoznána a následně prohloubena.

